

11.12.2018

EOAK/4945/2018

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Jarmo Hirvonen

TUOMION PERUSTELUT JA ISTUNTOTALLENTEIDEN TOIMITTAMINEN KÄRÄJÄOIKEUDESTA

1 KANTELU

Kantelijat arvostelivat Etelä-Karjalan kärjäoikeuden 24.5.2017 asiassa R 17/11 antaman tuomion nro 17/121167 perusteluja ja lopputulosta. Kärjäoikeuden tuomiossa oli virheitä eikä siinä ollut selostettu kaikkia keskeisiä todistajien kertomuksia. Kertomuksia oli selostettu väärin ja puutteellisesti.

Kantelijat arvostelivat myös sitä, ettei kärjäoikeus ollut toimittanut kantelijoille heidän heti istunnon jälkeen tilaamiaan äänitallenteita ennen kuin viikkojen kuluttua tilauksesta. Tallenteet olivat olleet osittain ”pilaantuneita” ja osia lausumista oli poistettu tallenteilta.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin Etelä-Karjalan kärjäoikeuden laamannin lausunto. Lausuntoon oli liitetty asiassa kärjätuomarina toimineen sittemmin tuomioistuinlaitoksen ulkopuolisiin tehtäviin siirtyneen henkilön antama selvitys.

Kantelijat antoivat vastineensa lausunnon ja selvityksen johdosta.

Käytettävissäni oli Etelä-Karjalan kärjäoikeuden tuomio 24.5.2017 nro 17/121167 (R 17/11) ja Itä-Suomen hovioikeuden tuomio 6.2.2018 nro 18/104908 (R 17/735) sekä kantelijoiden vastineeseen liitetty äänitallenne. Kanteluun oli liitetty myös muita liitteitä.

Käytettävissäni oli myös hovioikeuden asiakirjavihko asiassa R 17/735 sekä korkeimman oikeuden asiakirjavihko asiassa R2018/205.

3 RATKAISU

3.1 Oikeusasiamiehen toimivalta ja tehtävät

Suomen perustuslain 3 §:n 3 momentin mukaan tuomiovaltaa Suomessa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet, ylimpinä tuomioistuimina korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus. Oikeusasiamiehen puolestaan tulee perustuslain 109 §:n 1 momentin mukaan valvoa, että muun muassa tuomioistuimet noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa.

Ottaen huomioon oikeudenkäynnin suullisuus- ja välittömyysperiaatteet oikeusasiamiehen mahdollisuudet ryhtyä kirjallisessa kantelumenettelyssä uudelleen arvioimaan suullisesti esitettyä näyttöä tai sen uskottavuutta ovat varsin rajalliset. Riippumattomien tuomioistuinten ja ylimmän laillisuusvalvojan toimivallanjako huomioon ottaen oikeusasiamies ei voi uudelleen ryhtyä käsittelemään asiaa, jonka tuomioistuin on sille kuuluvan toimivallan nojalla ratkaissut. Oikeusasiamies ei myöskään voi muuttaa tai kumota tuomioistuinten ratkaisuja.

Oikeusasiamiehen tehtäviin ei kuulu tuomion perustelujen tyylin tai vakuuttavuuden arviointi. Oikeusasiamies voi kuitenkin arvioida, onko tuomari noudattanut perusteluja laatiessaan lakia ja onko hän täyttänyt virkavelvollisuutensa. Tässä tarkastelussa vähimmäisvaatimuksina voidaan pitää sitä, ettei tuomion perusteluihin sisälly asiavirheitä sellaisten seikkojen osalta, jotka ovat olleet selviä tai riidattomia sekä sitä, että perustelut liittyvät käsiteltävänä olleeseen asiaan. Oikeusasiamiehen tehtäviin ei kuulu asian ratkaisseen tuomarin argumentaation vakuuttavuuden arviointi. Mikäli kuitenkin argumentaatio perustuu selvästi väärään ja harkintavallan rajat ylittävään laintulkintaan, kysymys on asiasta, jota oikeusasiamiehen on tutkittava.

3.2 Oikeudenkäynti ja tuomio

Syyttäjä vaati kantelijoille Etelä-Karjalan kärjäoikeudessa rangaistusta törkeästä kirjanpitorikoksesta ja törkeistä veropetoksista. Syytteessä kerrotut tapahtumat liittyivät kantelijoiden yhtiön toimintaan vuosina 2010–2016.

Kantelijoiden yhtiön liikevaihto muodostui pääasiassa venäjänkielisille matkailijoille tarkoitettuun ilmaisjakelulehteen myytävistä mainoksista. Mainoksia myytiin ainakin Lappeenrannassa, Imatalla, Kotkassa, Haminassa ja Helsingissä toimiville yrityksille. Lehti julkaistiin neljä kertaa vuodessa ja sen vuotuinen painosmäärä oli 130 000–200 000 kappaletta. Lisäksi yhtiön toimintaan kuului mainostajien omien mainoslehtisten jakamista. Yhtiön kirjanpitoon merkityt jakelukulut muodostuivat kantelijoiden ilmoituksen mukaan yhtiön oman mainoslehden ja yritysten erillisten mainoslehtien kuljettamisesta, varastoinnista ja jakelusta.

Syytteissä oli keskeisesti kysymys yhtiön kirjanpitoon merkityistä edellä tarkoitetuista jakelukuluista, joiden määrä oli

- 103 935 euroa vuodelta 2011
- 107 200 euroa vuodelta 2012
- 108 730 euroa vuodelta 2013
- 106 565 euroa vuodelta 2014 ja
- 66 970 euroa vuodelta 2015

eli mainittuina vuosina yhteensä 493 400 euroa.

Syytteissä lähdettiin siitä, että yhtiön kirjanpitoon merkityt jakelukulut ja erät muut kulut eivät olleet miltään osin todellisia. Merkitsemällä olemattomia kuluja yhtiön tulosta pienentävinä menoina kirjanpitoon ja antamalla veroilmoitukset tällaiseen kirjanpitoon perustuvilla tiedoilla oli syytteen mukaan syyllistytty törkeään kirjanpitorikokseen (kohta 1) ja yhtiön verotusta koskeneeseen törkeään veropetokseen (kohta 2). Yhtiön pankkitililtä tehtyjen käteisnostojen, joiden kirjanpidossa esitettiin olleen pääosin edellä mainittuja jakelukuluja, katsottiin syytteissä olleen yhtiön osakkaiden saamaa peiteltyä osingonjakoa. Tältä osin kantelijoille vaadittiin rangaistusta heidän henkilökohtaisessa verotuksessaan tehdyistä törkeistä veropetoksista (kohdat 3 ja 4).

Kärjäoikeudessa esitetyt syytteet vastasivat yrityksessä suoritetun verotarkastuksen perusteella Verohallinnossa tehtyjä johtopäätöksiä. Verotarkastuskertomuksessa todettiin muun ohella seuraavaa:

”Tarkastuksen aikana saatujen selvitysten mukaan mainoslehtiä jaetaan Lappeenrannan lähialueiden lisäksi rajalla, mutta ei laajemmin Venäjän puolella. Tarkastushavaintojen mukaan mainoslehtien jakelun yhtiössä ovat suorittaneet yhtiön osakkaat ja yhtiön työntekijät. Venäläisille yhtiöille kirjanpidon tositteiden mukaan käteisellä maksetut huomattavan suuret jakelukulut eivät näin ollen vastaa todellisuutta.

Kirjanpitoon kirjatuista jakelukuluista suurimmasta osasta puuttuu myyjäyhtiön antama ostolasku...

... Edellä mainituille venäläisille yhtiölle maksettuja ostoja ei voida pitää todellisina, koska kirjanpidossa ei ole ollut kyseisten yhtiöiden laatimia ostolaskuja suoritetuista palveluista eikä tarkastajille ole esitetty luotettavaa näyttöä siitä, että jakelupalvelua olisi kyseisten yhtiöiden toimesta tosiasiaassa Venäjällä tehty.”

Kantelijat kiistivät syytteet selittäen, että kaikki kirjanpitoon merkityt kulut olivat olleet todellisia kuluja. Verotarkastuksessa heille ei ollut annettu mahdollisuutta selvittää asiaa. Lehtien kuljuksesta ja jakelusta raja-asemilla kädestä käteen oli maksettu venäläisille yhteistyökumppaneille käteisellä yhtiön tililtä otetuilla varoilla. Maksuista oli laadittu kirjanpitoon tositteet, jotka oli hyväksytty tilitoimistossa ja tilintarkastuksissa. Kantelijat esittivät käteismaksujen käytölle useita Venäjän pankkijärjestelmään ja rahanvaihtokursseihin liittyviä käytännön syitä.

Etelä-Karjalan käräjäoikeus katsoi kantelussa tarkoitetussa tuomiossaan syytteissä kuvatun menettelyn selvitetyn ja luki syytteen mukaisesti kantelijoiden syyksi törkeän kirjanpitorikoksen ja törkeät veropetokset. Kumpikin kantelija tuomittiin törkeästä kirjanpitorikoksesta ja kahdesta törkeästä veropetoksesta yhteiseen 2 vuoden 3 kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen sekä suorittamaan Verohallinnolle korvauksia. Kantelijat tuomittiin myös liiketoimintakieltoon ja heidän omaisuuttaan määrättiin vakuustakavarikkoon.

Yhtiön verotukseen liittyneen törkeän veropetoksen osalta käräjäoikeus perusteli ratkaisuaan muun ohella seuraavasti:

”Kohta 2

Oikeudellinen kysymyksenasettelu

Syytteen oikeellisuuden arvioinnin oikeudellisena lähtökohtana syytekohdan osalta on, onko menojen vähennyskelpoisuus liiketoiminnan tuotosta tositettu.

...

Toiminnan tunnusmerkistön mukaisuus

Petoksen tunnusmerkistö jaetaan tahallisuusarviointia varten kolmeen osaan: 1) tekijän tarkoituksena täytyy olla oikeudettoman taloudellisen hyödyn hankkiminen tai toisen taloudellisten etujen vahingoittaminen, 2) tekijän on oltava tietoinen antamansa informaation virheellisyydestä, puutteellisuudesta tai harhaanjohtavuudesta ja siitä että uhri erehtyy ja 3) tekijän on mielletävä vähintään todennäköiseksi, että uhrille aiheutuu teosta taloudellista vahinko. Hyötymistarkoitus päätellään siitä, että syytetty on tahallaan erehdyttänyt asianomistajaa, jolle on aiheutunut teosta taloudellista vahinkoa. Tekijän on pidettävä petoksessa todennäköisempänä sitä, että taloudellista vahinkoa aiheutuu kuin sitä että taloudellista vahinkoa ei aiheudu. Lisäksi petoksen rangaistavuus edellyttää, että tekijä mieltää antamansa tiedot varsin todennäköisesti virheellisiksi, puutteellisiksi tai harhaanjohtaviksi. (Frände-Matikkala ym., 2014, Keskeiset rikokset, s. 604–605.)

Johtopäätökset

Törkeän veropetoksen syyksilukeminen perustuu siihen, että vastaajat olivat yhtiön edustajina jättäneet ilmoittamatta verohallinnolle yhtiön tuloja, millä menettelyllä oli aiheutettu syytteessä mainitun suuruisen elinkeinotuloverojen määräämättä jättäminen. Tavoitellun hyödyn kokonaismäärä ja tekokokonaisuus huomioon ottaen kysymyksessä oli törkeä veropetos. Pelkästään se seikka, että venäläisille liiketoimintaosapuolille oli maksettu käteisellä, eikä meno ollut lain vaatimusten mukaan kirjanpidollisesti relevantissa ajassa tositettavissa, ei oikeuta poikkeamaan Suomen elinkeinoverotuksen vähennyskelpoisuusvaatimuksista näin laajassa mittakaavassa, eli tapausta ei voida arvioida verotuksellisenä tai kirjanpidollisena poikkeustapauksena.”

Kantelijat valittivat käräjäoikeuden ratkaisusta hovioikeuteen. He vaativat syytteiden ja muiden vaatimusten hylkäämistä sekä vakuustakavarikon kumoamista.

Hovioikeus päätyi tuomiossaan katsomaan, että perusteetta vähennettyjä kuluja oli vähemmän kuin syytteessä ja käräjäoikeuden tuomiossa oli katsottu.

Hovioikeus alensi kantelijoiden rangaistukset 2 vuodeksi vankeutta, mutta piti ne ehdottomina.

Kantelijat hakivat valituslupaa Korkeimmasta oikeudesta, mutta Korkein oikeus hylkäsi kantelijoiden valituslupahakemukset 16.4.2018 antamallaan päätöksellä. Hovioikeuden tuomio jäi siis pysyväksi.

Kantelijat toimittivat oikeusasiamiehen kansliaan erikseen kantelun myös hovioikeuden menettelystä (EOAK/4531/2018). Olen antanut hovioikeuden menettelyä koskevasta kantelusta erillisen päätöksen.

3.3 Käräjäoikeuden menettelyn arviointi

Perustuslain 21 §:n jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Oikeus saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 4 §:n mukaan rikosasiassa annettava tuomio on perusteltava. Perusteluista on ilmentävä, mihin seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Perusteluissa on myös selostettava, millä perusteella riitainen seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä.

Tuomioistuinten velvollisuus perustella päätöksensä johdetaan myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklasta, jonka mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin.

Perusteluvellollisuudella ja tuomioistuinten perustelujen laadulla on tärkeä merkitys lainkäyttöä kohtaan tunnettavan luottamuksen kannalta. Perustelujen avulla tuomioistuinten vallankäyttöä voidaan valvoa ja arvioida.

Veropetokseen syyllistyy rikoslain 29 luvun 1 §:n mukaan henkilö, joka

- 1) antamalla viranomaiselle verotusta varten väärän tiedon veron määräämiseen vaikuttavasta seikasta,
- 2) salaamalla verotusta varten annetussa ilmoituksessa veron määräämiseen vaikuttavan seikan,
- 3) veron välttämistarkoituksessa laiminlyömällä verotusta varten säädetyn velvollisuuden, jolla on merkitystä veron määräämiselle, tai
- 4) muuten petollisesti, aiheuttaa tai yrittää aiheuttaa veron määräämättä jättämisen tai sen määräämisen liian alhaiseksi taikka veron aiheettoman palauttamisen.

Rikoslain 29 luvun 2 §:n mukaan veropetos on törkeä, jos siinä

- 1) tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä tai
  - 2) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti
- ja veropetos myös kokonaisuutena arvostellen on törkeä.

Edellä siteerattu käräjäoikeuden tuomion kohdan 2 oikeudellista kysymyksenasettelua koskeva osa ei käsitykseni mukaan sisällöltään liity veropetoksen tai törkeän veropetoksen tunnusmerkistön täyttymiseen. Käräjäoikeuden tuomion perustelut eivät tältä osin viittaa siihen, että käräjäoikeus olisi ymmärtänyt, mikä asiassa oli törkeän veropetoksen tunnusmerkistön täyttymisen kannalta olennaista. Kysymyksenasettelu on muotoiltu siten, että se liittyy pikemminkin kirjanpitorikoksen kuin veropetoksen tunnusmerkistöön.

Otsikon ”Toiminnan tunnusmerkistön mukaisuus” alla tuomion perusteluissa on käsitelty petoksen eikä veropetoksen tunnusmerkistöä sekä petokseen liittyvää tahallisuusarviointia, josta asiassa ei ole ollut kysymys. Tämäkään perustelujen kohta ei viittaa siihen, että käräjäoikeus olisi ymmärtänyt, mitkä seikat asiassa olivat törkeän veropetoksen tunnusmerkistön täyttymisen kannalta olennaisia.

Tuomion perusteluissa selostetut kohtaan 2 liittyvät käräjäoikeuden johtopäätökset viittaavat siihen, että käräjäoikeus on pitänyt uskottavana, että venäläisille liiketoimintaosapuolille oli maksettu suorituksia käteisellä. Käräjäoikeuden johtopäätöksen ytimen muodostaa nähdäkseni veropetoksen tunnusmerkistön täyttymisen kannalta käsittämätön virke:

”Pelkästään se seikka, että venäläisille liiketoimintaosapuolille oli maksettu käteisellä eikä meno ollut lain vaatimusten mukaan kirjanpidollisesti relevantissa ajassa tositettavissa, ei oikeuta poikkeamaan Suomen elinkeinoverotuksen vähennyskelpoisuusvaatimuksista näin laajassa mittakavassa, eli tapausta ei voida arvioida verotuksellisena tai kirjanpidollisena poikkeustapauksena.”

Kokonaisuutena arvioiden käräjäoikeuden tuomion perusteluja voidaan käsitykseni mukaan edellä selostettujen syiden johdosta perustellusti kritisoida kuten kantelussa ja hovioikeudelle osoitetuissa valituksissa on tehtykin.

Istuntotallenteiden toimittamisen hitautta ja tallenteiden puutteita koskevilta osin aihetta arvosteluun antaa se laamannin lausunnosta ilmennyt seikka, ettei tallenteiden tilaamisen ajankohtaa ole voitu selvittää käräjäoikeuden diaarista tai muista lähteistä. Tilausten ja muiden toimenpiteitä edellyttävien asiakaskontaktien kirjaamista pidetään yleensä asiakaspalvelun asianmukaisuuden varmistamiseksi ja valvomiseksi tärkeänä.

Ottaen huomioon laamannin lausunnossaan antama ilmoitus siitä, ettei tallenteissa hänen havaintojensa mukaan ollut puutteita sekä se, että suullinen todistelu ja muukin näyttö asiassa otettiin hovioikeudessa vastaan uudelleen, en ole katsonut aiheelliseksi ryhtyä tutkimaan asiaa tallenteiden tai yksittäisten näyttöä koskevien tuomion perustelukohtien osalta enempää.

Totean kuitenkin, että istuntotallenteiden toimittamiseen sovelletaan asiakirjoja koskevia viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (julkisuuslaki) säännöksiä. Julkisuuslain 14 §:ssä säädetään pyydetyin asiakirjan antamisesta päättämisestä. Säännöksen 4 momentin mukaan pykälässä tarkoitettu asia on käsiteltävä viivytyksettä, ja tieto julkisesta asiakirjasta on annettava mahdollisimman pian, kuitenkin viimeistään kahden viikon kuluessa siitä, kun viranomaisen on saanut asiakirjan saamista koskevan pyynnön. Jos pyydettyjä asiakirjoja on paljon tai niihin sisältyy salassa pidettäviä osia tai jos muu niihin rinnastettava syy aiheuttaa sen, että asian käsittely ja ratkaisu vaativat erityistoimenpiteitä tai muutoin tavanomaista suuremman työmäärän, asia on ratkaistava ja tieto julkisesta asiakirjasta annettava viimeistään kuukauden kuluessa siitä, kun viranomaisen on saanut asiakirjan saamista koskevan pyynnön.

Julkisuuslain 18 § (hyvä tiedonhallintatapa) edellyttää, että viranomaisen tulee hyvän tiedonhallintatavan luomiseksi ja toteuttamiseksi huolehtia muun muassa asiakirjojen asianmukaisesta saatavuudesta ja tässä tarkoituksessa pitää luetteloa käsiteltäviksi annetuista ja otetuista sekä

ratkaistuista ja käsitellyistä asioista tai muutoin huolehtia siitä, että sen julkiset asiakirjat ovat vaivattomasti löydettävissä sekä suunnitella ja toteuttaa asiakirjahallintonsa niin, että asiakirjojen julkisuus voidaan vaivattomasti toteuttaa.

4 TOIMENPITEET

Hovioikeus on täydentänyt ja muuttanut käräjäoikeuden tuomion perusteluja ja ratkaisun lopputulosta. Sen vuoksi ja koska asian ratkaissut käräjätuomari ei ole enää tuomioistuinlaitoksen palveluksessa, asia ei anna aiheutta tuomion perusteluihin kohdistamani arvostelun osalta muihin toimenpiteisiin kuin siihen, että saatan tämän päätökseni Etelä-Karjalan käräjäoikeuden laamannin tietoon.

Samalla saatan laamannin tietoon myös käsitykseni siitä, että istuntotallenteita koskevien tilausten ja niiden perusteella tehtyjen toimitusten ajankohdat on syytä kirjata ylös, jotta edellä selostetut julkisuuslain asettamat vaatimukset voidaan asianmukaisesti täyttää ja käräjäoikeuden menettelyn asianmukaisuutta ja joutuisuutta valvoa tältäkin osin.

Edellä ilmenevässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Etelä-Karjalan käräjäoikeuden laamannille tiedoksi.